

Reemigrácie bývalých československých optantov a ich potomkov z Ukrajiny na Slovensko v 90. rokoch 20. storočia

Michal Šmigel', Katedra histórie, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica,
michal.smigel@umb.sk

ŠMIGEL, Michal. Reemigrácie bývalých československých optantov a ich potomkov z Ukrajiny na Slovensko v 90. rokoch 20. storočia. In *Človek a spoločnosť [Individual and Society]*, 2019, roč. 22, Supplement, s. 148-166. doi: <https://doi.org/10.31577/cas.2019.00.547>

Abstract:

The paper aims to resettlement of Slovak people – so-called territorial Slovaks, also called „Chernobyls“ – from Ukraine to Slovakia in the 90's of the 20th century. Authors characterize this process as the second phase of remigration of former optants (those resettled from Czechoslovakia to the Soviet Union in 1947), members of families and their descendants. This phase is related to a mass migration from the 60's of the 20th century. The core of the research is assumption of remigration, course of preparation and realization of moving and final results of resettlement in 1993–1998.

Methodological basis of the research consists of principles of objectivism and historicism. These principles enable impartial and objective approach to analysis of researched problems, critical evaluation of sources (through analytical, progressive and comparative method, direct and indirect method) and summarization of knowledge as a result of analysis of reality and depiction of phenomena in the course and context of historical situation.

Research of the problems comes to results that the starting point of the second phase of remigration of former Czechoslovak optants from the area of Ukrainian Volhynia to Slovakia in the 90's of the last century was the Chernobyl disaster in 1986 and disintegration of the Soviet Union at the beginning of the 90's of the 20th century. Czechoslovakia had also reacted to the appeal of Ukraine, Belarus and the Russian Federation to mitigate the consequences of the Chernobyl disaster among many states in the world. Besides providing humanitarian aid, the Government of the Czechoslovak Socialist Republic has shown the willingness to relocate Czech and Slovak people from the affected area to the territory of the republic. The next step was a negotiation process with the Soviet authorities (later Ukrainian and Belarusian), a complex legislative process and preparation for resettlement (to ensure housing, employment, social security, language courses, retraining, etc.). At the first place, during 1991–1993, the resettlement of persons of Czech origin from Ukraine and Belarus to the territory of the Czech Republic (around 1800 persons – 600 families) was carried out. At that time Slovak authorities were still preparing the necessary legislation to relocate the concerned people to Slovakia and to collect information on the residence of former optants in Ukraine. The resettlement itself of 1221 people from Volyn and Rivne Oblast of Ukraine to Slovakia was carried out in 1993–1998 in 19 turns in total. Remigrants were deployed (in allocated housing units) throughout the country's territory in 8 counties, 30 districts – 45 towns and municipalities in Slovakia. On the territory of Slovakia, resettled persons were provided by financial aid, social and medical care and they were provided with help in the process of looking for a job. All costs associated with resettlement and settlement have been paid by the Slovak Republic. The process of organization of the resettlement has led the government's office, the staff of the Slovak embassy in Kiev and the Migration Office of the Ministry of the Interior of the Slovak Republic. In 1999, the resettlement of former optants, their descendants and members of their families was stopped due to lack of funds for its further implementation. The resettlement itself of persons of Slovak origin – „Chernobyls“ in the 90's of the 20th century has been carried out at the time of complex transformation of Slovak society associated with the formation of independent Slovak Republic and a new political-economic direction of the country. After the resettlement from Ukraine, a larger part of the resettles was initially classified as the socially weaker levels of society and had to start and organize their lives in a new environment and under new conditions, dealing with problems of adaptation and integration into Slovak society. Despite some delays in the resettlement process itself, some organizational mistakes, the inability to satisfy the interest of all those involved in resettlement

in Slovakia and the unplanned "post-migration" phase, this resettlement action of the Slovak government in 1993–1998 can be described as a quite successful project. Basically, it was a unique (so far) humanitarian action in the modern history of Slovakia aimed at resettling Slovak people into a historical homeland and removing the historical crises of the past.

Key words: Remigration. Reoptants. Resettlement of Slovak and Czech people from Ukraine.

Problematika opcie a presídlenia Rusínov a Ukrajincov zo Slovenska (Československa) do Sovietskeho zväzu (na sovietsku Ukrajinu, resp. ukrajinskú Volyň) v roku 1947 v rámci procesu povojnovej československo-sovietskej vzájomnej výmeny obyvateľstva je už v súčasnosti známou a pomerne dôkladne rozpracovanou témou. V 90. rokoch minulého storočia a v prvom decénií nového storočia k danej problematike vyšlo na Slovensku viacero štúdií, niekoľko odborných a syntetizujúcich publikácií¹ a tiež aj memoárová literatúra². Podobne sa aj českými historikmi dôkladne rozpracovala otázka presídlenia tzv. volyňských Čechov, ktorí sa v rámci vzájomnej výmeny obyvateľstva medzi ZSSR a Československom (presnejšie – na základe druhej opčnej dohody z júla 1946) presídľovali v roku 1947 zo sovietskej Volyne na územie českých krajín.³

V slovenskej historickej spisbe sa pozornosť sústredila zväčša na objasnenie okolností vzniku dvoch tzv. opčných dohôd uzatvorených vládami ČSR a ZSSR v rokoch 1945 – 1946 v kontexte povojnového „politického presídlenia národov“ v strednej Európe, na analýzu príprav a priebehu presídlenia 12,4 tisíc československých optantov na sovietsku Ukrajinu v roku 1947 a aj zmapovania dopadov presídlenia na rusínsko-ukrajinskú menšinu na Slovensku⁴. Avšak menší záujem bol venovaný optantom (väčšinou Rusínom a Ukrajincom

---

¹ КРУШКО, Степан. *Оптанты. Збірник статей, спогадів, документів та фотографій*. Пряшів : Координаційний комітет реоптантів, 1997; ВАНАТ, Іван. *Волинська акція. Обмін населенням між Чехословакчиною і Радянським Союзом навесні 1947 року*. Пряшів : Союз русинів-українців Словацької Республіки, 2001; GAJDOŠ, Marián (Ed.). *Čo dala – vzala našim rodákom optácia. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie k 55. výročiu optácie a presídlenia*. Košice – Prešov : Spoločenskovedný ústav SAV, Koordinačný výbor reoptantov, 2002; KRUŠKO, Štefan a kol. *Encyklopedický slovník presídlenia. Povojnový transfer obyvateľstva v strednej Európe v 40. rokoch so zameraním na presídlenie a optáciu občanov Československa do ZSSR v roku 1947*. Prešov : Koordinačný výbor reoptantov v SR, o.z., 2005; ŠMIGEL, Michal – KRUŠKO, Štefan. *Opčia: Proces opcie a presídlenia občanov Československa do ZSSR na základe československo-sovietskej dohody z 10. júla 1946*. Prešov : Koordinačný výbor reoptantov Slovenskej republiky, 2005; ŠMIGEL, Michal – KRUŠKO, Štefan. *Opčia a presídlenie Rusínov do ZSSR (1945 – 1947)*. 2. dopl. a rozšir. vyd. Bratislava : Goringa, 2011.

² Napr.: КРУШКО, Степан. *Арештанты. Збірник спогадів, документів буйших вязнів трудових таборів та тюрем з рядів чехословацьких переселенців-оптантів у СРСР*. Пряшів : Координаційний комітет реоптантів, 2003; ŠKURLA, Mikuláš. *Odsúdení do raja. Neuveriteľné príbehy na ceste za šťastím*. Svidník 2004; KRUŠKO, Štefan. *Domov v cudzine alebo žili sme na Ukrajině*. Prešov : Koordinačný výbor reoptantov v SR, o.z., 2007; BOBALIK, Jozef. *Sedem rokov na Severe*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2009.

³ Ide predovšetkým o diela historika J. Vaculíka: VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v letech 1945 – 1948*. Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1984; VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945 – 1950*. Brno : Masarykova univerzita, 1993; VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů III (1945 – 1948)*. Brno : Masarykova univerzita, 2001; VACULÍK, Jaroslav. *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*. Brno : Masarykova univerzita, 2002.

⁴ Pozri napr.: GAJDOŠ, Marián – KONEČNÝ, Stanislav. *K politickému a sociálnoekonomickému postaveniu Rusínov-Ukrajincov na Slovensku v povojnových rokoch*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 1991; GAJDOŠ, Marián – KONEČNÝ, Stanislav. *Postavenie Rusínov-Ukrajincov na Slovensku v rokoch 1948 – 1953*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994; GAJDOŠ, Marián – KONEČNÝ, Stanislav – MUŠINKA, Mikuláš. *Rusíni/Ukrajinci v zrkadle polstoročia. Niektoré aspekty ich vývoja na Slovensku po roku 1945*. Košice – Užhorod : Universum, 1999; GAJDOŠ, Marián – KONEČNÝ, Stanislav. *Ukrajinská menšina na Slovensku ako objekt*

pôvodom zo severovýchodného Slovenska) po presídlení do ZSSR, t. j. ich situácii a problémom už na území ukrajinskej Volyni v 2. polovici 20. storočia. Pritom ale išlo o ďalšiu interesantnú problematiku, ktorá bola akousi dohrou celého procesu a prejavila sa reemigračnými tendenciami (už) bývalých optantov z Volyne a vyvrcholila ich masovým presídlením na Slovensko v 60. rokoch minulého storočia.

Bolo evidentné, že československí optanti sa po svojom príchode na Ukrajinu v roku 1947 a zistení skutočnej situácie v ZSSR cítili byť celou akciou československo-sovietskeho vzájomného presídlenia obyvateľstva oklamaní a podvedení. Pochopili, že sa dostali do oveľa horších podmienok než z akých prišli a ktoré vôbec nekonvenovali so sovietskou agitáciou a propagandou rozširovanou v Československu. Prakticky už od začiatkov svojho pôsobenia na západnej Ukrajine vyvíjali snahu o nekompromisný návrat do pôvodnej vlasti – na Slovensko. Ich prejavy nespokojnosti a odhodlanie reemigrovať boli spôsobmi neposlušnosti, na ktoré vtedajšia sovietska nomenklatúra nebola zvyknutá. Odhodlanie optantov opustiť ZSSR bolo neobvyklým javom pre vtedajšiu sovietsku spoločnosť. Uvedomujúc si riziká svojho konania bývali československí optanti organizovali hromadné pochody, jednotlivito alebo v skupinách sa vydávali k hraniciam s cieľom ich nelegálneho prekročenia (za čo boli postihovaní aj tými najtvrdšími trestami a čelili sovietskej perzekučnej mašinérii). Následná vlna protestov, žiadostí a petícií bývalých optantov⁵ spôsobila, že sovietsky systém napokon „povolil“ a od polovice 50. rokov umožnil optantom v individuálnom poriadku cestovať na Slovensko, skúmať možnosti reemigrácie (reoptácie), presídľovať sa na Zakarpatsko (bližšie k československým hraniciam) a napokon aj reemigrovať (od roku 1963, kedy vstúpila do platnosti československo-sovietska dohoda o bezvízovom styku oboch štátov pre návštevy blízkych príbuzných) v masovom meradle (na území Slovenska vybavujúc možnosť trvalého pobytu v krajine). Podľa štatistiky Východoslovenského Krajského národného výboru v Košiciach a údajov Predsedníctva Slovenskej národnej rady v Bratislave stavom na začiatok augusta 1968 sa v Československej socialistickej republike (ČSSR) nachádzalo približne 8035 reoptantov, pričom z uvedeného počtu sa vo Východoslovenskom kraji usadilo viac ako 7000 osôb.⁶

V dôsledku vyhrotených politických udalostí v ČSSR súvisiacich s vnútornou a vonkajšou elimináciou tzv. dubčekovského „obrodného procesu“ v priebehu roku 1968 sa proces reemigrácie bývalých optantov z Volyne spomalil a ku koncu roku 1968 takmer úplne zastavil. V zásade obsadenie Československa vojskami Varšavskej zmluvy ukončilo proces, ktorý je možné označiť za prvú etapu reemigrácie bývalých československých optantov z Ukrajiny na Slovensko. Od roku 1970 sa žiadosti o návrat do ČSSR vyskytovali už iba zriedkavo. Paradoxom bolo, že k požiadavkám o reemigráciu bývalých optantov zaujala najčastejšie odmietavé stanovisko práve československá strana.⁷

V každom prípade priaznivá politická klíma 60. rokov 20. storočia napomohla k návratu do Československa viac ako 8 tisíc bývalých optantov – reoptantov (z pôvodných 12,4 tisíc), hoci pre ostatných neúprosny osud zariadil ich ďalšie zotrvanie na severovýchode Ukrajiny – v

---

a subjekt politiky I (1945 – 1953). Prešov : Universum, 2013; GAJDOŠ, Marián – KONEČNÝ, Stanislav. *Ukrajinská menšina na Slovensku ako objekt a subjekt politiky II (1945 – 1953)*. Prešov : Universum, 2014.

⁵ СЕРГІЙЧУК, Володимир. Трагедія українців з Чехословаччини. Документи свідчать. In *Вісті з України*, 1993, No 22, s. 10.

⁶ Štátny archív v Košiciach, fond (f.) Východoslovenský Krajský národný výbor v Košiciach (VsKNV-K) – sekretariát predsedu a Rada KNV Východoslovenského kraja 1960 – 1969, šk. 229, č. 1200/1968. Výsledky prerokovania správy s VsKNV na Predsedníctve SNR v Bratislave 12. augusta 1968.

⁷ Podrobnejšie o prvej etape reemigrácie bývalých československých optantov z Ukrajiny na Slovensko v 60. rokoch 20. storočia pozri: ŠMIGEL, Michal. „Do Sovietskeho zväzu ľahko, späť cesty niet...“ Situácia slovenských optantov na ukrajinskej Volyni a ich snahy o návrat na Slovensko (1947 – 1968). In *Pamäť národa*, 2017, roč. XIII, č. 3, s. 3-26.

kompaktnom etnickom ostrove osídlenia v Rovenskej a Volyňskej oblasti. Muselo ubehnúť ďalšie štvrtstoročie, kým sa sovietska opona odomkla a skôr zhoda náhod im otvorila cestu na Slovensko. Bola to černobyľská havária na Ukrajine v roku 1986 a s ňou súvisiaci proces presídlenia zvyškov volyňských Čechov a bývalých slovenských optantov z Volyne do (už suverénnej) Českej republiky a Slovenskej republiky v rokoch 1993 – 1998. Zastávame názor, že – z hľadiska Slovenska – tento proces je možné označiť za *druhú etapu reemigrácie bývalých československých optantov a ich potomkov z Ukrajiny na Slovensko*. Práve na túto problematiku sa zameriava predkladaná štúdia a jednotlivé aspekty predpokladov reemigrácie, jej priebehu a celkových výsledkov presídlenia podrobnejšie rozvedie v nasledujúcich riadkoch.

* * * * *

V roku 1989 – takmer po štyroch rokoch od výbuchu štvrtého bloku Černobyľskej atómovej elektrárne na Ukrajine – pod tlakom verejnosti, ale najmä zmenou politického ovzdušia v ZSSR (spojeného s Gorbačovským obdobím), sa obrátili vlády Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky (USSR), Bieloruskej SSR a Ruskej sovietskej federatívnej socialistickej republiky (RSFSR) vyhlásením ku všetkým krajinám sveta, svetovej verejnosti a medzinárodným organizáciám, aby sa pripojili k ich snahe o zmiernenie následkov černobyľskej havárie.⁸ Medzi mnohými krajinami, ktoré sa pozitívne rozhodli odpovedať na výzvu a pomôcť pri odstránení následkov černobyľskej havárie, bolo aj Československo.

Okrem podania humanitárnej pomoci prejavila vláda ČSSR ochotu presídliť z postihnutých oblastí sovietskych občanov – bývalých českých kolonistov, predovšetkým obyvateľov obcí Malá Zubovščina, Malinovka a mesta Korosteň v Žitomirskej oblasti a tiež Čechov z okolia Kyjeva na Ukrajine a z ostrovov českého osídlenia v širšom okolí miest Mazyr a Homel' na území Bieloruska. Teda išlo o tých bývalých českých kolonistov, z ktorých prevažná väčšina na základe povojnovej československo-sovietskej opčnej dohody (z 10. júla 1946) presídlila do Československa, ale časti z nich (ktorí územne nepatrili do teritória vymedzenej dohodou – Volyňskej gubernie) sovietska vláda v roku 1947 nedovolila reemigrovať.⁹ Preto na ďalšie obdobie – takmer 50 rokov – zostali aj naďalej bývať na Ukrajine a v Bielorusku.

České obce Malá Zubovščina a Malinovka vzdialené 60 – 70 km od epicentra výbuchu, boli zamorené rádioaktivitou a spadali pod vymedzenú černobyľskú havarijnú zónu. Obyvatelia týchto (ako aj iných) postihnutých obcí sa podľa zámerov ukrajinskej vlády mali vysťahovať do tzv. čistých (nepostihnutých haváriou) rajónov Ukrajiny. Nastalo nebezpečenstvo zániku českých obcí vysťahovaním – a tým aj likvidácia českého jazyka a kultúry, ktoré Česi tak starostlivo zachovávali. Ale hlavne išlo o ohrozené zdravie, životy občanov a budúcich generácii. Podobné názory znepokojovali viacerých ľudí.

Práve z obyvateľov obce Malá Zubovščina vznikla iniciatívna skupina, ktorá v tejto situácii navrhla iné riešenie. Pred sťahovaním sa do iných ukrajinských okresov dala prednosť iniciovaniu návratu Čechov do historickej vlasti – Československa. Pre realizáciu ich odvekej túžby bola vhodná doba „glasnosti“ a „perestrojky“ v ZSSR a tiež jednoznačné nebezpečenstvo po havárii. Nová sovietska politika bola priaznivejšia aj pre rozvoj národnostných menšín – prijatie zákona o jazykoch, vznik národnostných spoločností atď. Tieto nálady nepochybne podporili aj novembrové udalosti roku 1989 v Československu.

---

⁸ KRUŠKO, Štefan – ŠMIGEL, Michal. *Naši „černobyľci“. Presídlenie osôb slovenského pôvodu z územia Ukrajiny postihnutého černobyľskou haváriou na Slovensko (1993 – 1998). Problémy adaptácie a integrácie do slovenskej spoločnosti*. Prešov – Banská Bystrica : Koordinačný výbor reoptantov v SR o.z.; Ústav vedy a výskumu UMB, 2008, s. 8, 46-49.

⁹ VACULÍK, J. *Dějiny volyňských Čechů III (1945 – 1948)*, s. 67.

Za týchto podmienok v decembri 1989 z českej inteligencie postihnutých obcí vznikla iniciatívna skupina pre obrodzenie Spoločnosti Jana Amosa Komenského na Ukrajine¹⁰ v zložení: Boris Iljuk, Mária Iljuková-Čierna, Stanislav Černý, Jaroslav Černý, Stanislav Gabriel.¹¹ Tá nasledovne vypracovala výzvu československému prezidentovi a predsedovi vlády ČSSR (neskôr dostala názov „Manifest 18“ – výzvu podpísalo 18 rodín hlavne z Malej Zubovščiny a Kyjeva) a následne aj výzvu 166 rodín černobyľských krajanov (február 1990), ktoré doručili na Generálny konzulát ČSSR v Kyjeve. V „Manifeste 18“ žiadali kompetentné československé orgány „o možnosť návratu na územie historickej vlasti všetkých českých rodín, ktoré o to budú mať záujem a ich zapojenie do nových zmien uskutočňujúcich sa v ČSSR“. Zároveň žiadali o poskytnutie možnosti vzdelávania krajanov na školách v Československu, o zavedenie stálych kultúrnych, vedeckých a turistických výmen pre rodákov a tiež o podpore činnosti Kultúrno-osvetovej spoločnosti J. A. Komenského na Ukrajine.¹² Odpoveď prišla od Československého zahraničného ústavu, ktorý ich iniciatívu uvítal. Československí diplomati – konzuli Zdeněk Huml, Vladimír Halenár a vicekonzul Rastislav Hába – 10. februára 1990 navštívili obec Malú Zubovščinu a stretli sa s členmi prípravnej skupiny pre obrodzenie Spoločnosti J. A. Komenského na Ukrajine. Vypočuli ich žiadosti ohľadom reemigrácie a prisľúbili svoju podporu. Bol to prvý úspešný krok pre začiatok ďalšej vlny reemigrácie Čechov z Ukrajiny.

Popri Čechoch sa súčasne začali ozývať hlasy aj bývalých slovenských optantov žijúcich na Ukrajine. V zložení prípravnej skupiny Spoločnosti J. A. Komenského sa totiž ocitol Karol Vasil', bývalý optant zo Slovenska – rodák zo Zborova v Bardejovskom okrese, podieľajúci sa na zhromažďovaní informácií o počte a evidencii rodákov z Čiech a Slovenska na Ukrajine. Prípravná skupina požiadala Ukrajinský fond kultúry o zoznam lokalít, kde na Ukrajine žijú Česi a „Slováci“. Zistila, že v priľahlých oblastiach černobyľskej zóny sa nachádza 9000 občanov českého pôvodu a 8000 občanov pôvodom zo Slovenska.¹³

Pred oficiálnou návštevou Václava Havla, novozvoleného prezidenta ČSSR v Moskve vo februári 1990 sa v mene iniciatívnej skupiny obrátil Boris Iljuk na československý konzulát v Kyjeve s prosbou o sprostredkovanie stretnutia s prezidentom, v čom mu konzul Z. Huml v plnej miere vyhovel. Následne B. Iljuk a Viktor Javůrek vycestovali do Moskvy, kde sa na pôde československého veľvyslanectva 27. februára 1990 stretli s V. Havlom a predložili mu žiadosť *česko-slovenského etnika* o návrat do historickej vlasti. Okrem toho prezidenta informovali o počte rodákov bývajúcich na Ukrajine. Oboznámili ho aj s radiačnou situáciou v priľahlej oblasti Černobyľu a jeho dopadom na obyvateľstvo i životné prostredie.

Prezident V. Havel delegácii prisľúbil pomoc, ale zároveň upozorňoval na nevyhnutnosť legislatívneho procesu v prípade reemigrácie. Vtedy vyslovil známu vetu – „*Všichni mají zpět domů dveře otevřené*“, a dal pokyn novému veľvyslancovi ČSSR v Moskve Rudolfovi Slánskému aby sa „otázkou návratu zaoberal a predložil ju pri rokovaní so sovietskymi úradmi“. Neznáme bolo totiž stanovisko Moskvy a Kyjeva, čím prezident naznačoval potrebu rokovaní

¹⁰ Signatári sa inšpirovali a svoju činnosť chceli nadviazať na Český dobročinný a vzdelávací spolok J. A. Komenského v Kyjeve, ktorý pôsobil medzi českou minoritou na Ukrajine (toho času Ruské impérium) ešte v 90. rokoch 19. storočia.

¹¹ ILJUK, Boris. Začátky hnutí o návrat černobyľských krajanů do historické vlasti. In *Čo dala – vzala našim rodákum optácia. Zborník z medzinárodnej konferencie k 55. výročiu optácie a presídlenia*. Ed. M. Gajdoš. Košice – Prešov : Spoločenskovedný ústav SAV, Koordinačný výbor reoptantov, 2002, s. 74.

¹² ILJUK, Boris. Československá kulturně-osvětová společnost J. A. Komenského na Ukrajině: vznik, činnost a úloha při návratu černobyľských krajanů do historické vlasti. In *Reemigrace krajanů ze země bývalého Sovětského svazu. Sborník příspěvků z konference konané v Jaroměři – Josefově (21. – 22. září 2001)*. Jaroměř : Městské muzeum v Jaroměři, 2002, s. 42-43.

¹³ КРЮШКО, С. *Онмаму...*, s. 190.

so sovietskou stranou. Celý priebeh stretnutia pozorne sledoval prezidentský sprievod a najmä rad novinárov a redaktorov tlače, rozhlasu a televízie.

Na druhý deň – 28. februára 1990 – sa B. Iljuk a V. Javůrek vrátili do Kyjeva, kde sa na pôde československého konzulátu uskutočnila tlačová konferencia, na ktorej informovali československých a ukrajinských novinárov o stretnutí s československým prezidentom. Zároveň otvorene vyjadrili sledovaný cieľ – návrat do pôvodnej historickej vlasti, do Československa. Ako uvádza B. Iljuk: „*V tej chvíli sa svet dozvedel asi viac než kedykoľvek predtým o českom a slovenskom etniku na Ukrajine*“.¹⁴

V apríli 1990 československý veľvyslanec v Moskve R. Slánský navštívil obec Mala Zubovščina, kde na mieste monitoroval náladu Čechov a ich odhodlanie k návratu do svojej historickej vlasti. O podrobnostiach svojej návštevy neskôr informoval československú vládu a pred zástupcami českej tlače vyhlásil: „*Pocit národnej spolupatričnosti nemôžeme vyhradiť len pre bohatých Američanov, ktorí chcú nám pomôcť. Musíme ho uplatniť aj v prípade krajanov, ktorí sa ocitli v núdzi*“.¹⁵

Dňa 20. apríla 1990 sa v Kyjeve uskutočnilo ustanovujúce zhromaždenie Československej kultúrno-osvetovej spoločnosti J. A. Komenského na Ukrajine za účasti 300 krajanov. Zhromaždenia sa zúčastnil pracovník československého veľvyslanectva v Moskve Ivan Mícaj a československí diplomati z Kyjeva na čele so Z. Humlom. Bývalých optantov zo Slovenska zastupoval Karol Vasil'. Na zhromaždení bolo zvolené predsedníctvo spoločnosti a traja podpredsedovia: B. Iljuk, S. Černý a K. Vasil'.

V októbri 1990 sa delegácia vytvorenej Československej kultúrno-osvetovej spoločnosti J. A. Komenského pri príležitosti návštevy Prahy opätovne obrátila na československú vládu s prosbou o reemigráciu sovietskych občanov českého a slovenského pôvodu do Českej a Slovenskej Federatívnej republiky (ČSFR). Ich žiadosť podporilo Predsedníctvo Federálneho zhromaždenia ČSFR a Českej národnej rady a tiež česká tlač, ktorá vyzvala československú verejnosť o pomoc pre rodákov z oblasti postihnutej černobyľskou haváriou.¹⁶ Návrat českých krajanov do vlasti podporilo aj novovzniknuté „Združenie Čechov z Volyne a ich priatelia“ (vzniklo v júni 1990)¹⁷ a niekoľko mimovládnych organizácií a občianskych združení, ktoré sa obrátili na podpredsedu vlády ČSFR Jozefa Mikloška so žiadosťou o komplexné a urýchlené doriešenie reemigrácie Čechov z Ukrajiny. Súčasne aj Československý ústav zahraničný požiadal premiéra Mariána Čalfu a Ministerstvo zahraničných vecí ČSFR o zriadenie vládnej komisie pre riešenie otázok spojených s vyst'ahovaním českých krajanov z oblasti postihnutej černobyľskou haváriou do ČSFR.¹⁸

Kampaň o reemigráciu sa rozbehla v značnej miere iba v Čechách. Koncom roku 1990 sa otázkou presídlenia minorít, bývajúcich na území postihnutom Černobyľom, zaoberala na svojom zasadnutí vláda ČSFR. Keďže sa zistilo, že v postihnutých oblastiach sa nachádzajú aj rodiny pôvodom zo Slovenska, bola táto skutočnosť oznámená predstaviteľom slovenskej vlády.¹⁹

¹⁴ ILJUK, B. *Československá kulturně-osvětová společnost ...*, s. 44-47.

¹⁵ *Mladá fronta*, 21. apríla 1990.

¹⁶ ВАНАТ, І. *Волинська акція...*, s. 111.

¹⁷ Dňa 2. augusta 1990 na porade novovzniknutého Združenia Čechov z Volyne a ich priateľov bolo rozhodnuté, že pomoc „černobyľským“ Čechom bude jednou z hlavných úloh organizácie. (ILJUK, Boris. Návrat volyňských Čechů do vlasti jako motivační faktor reemigrace černobyľských krajanů. In *Zpravodaj Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel*, 2012, č. 9, s. 1.)

¹⁸ ILJUK, B. *Začátky hnutí o návrat ...*, s. 80-81.

¹⁹ Súkromný archív Štefana Kruška, Prešov (ďalej SA ŠK PO) – Kópia dokumentácie Migračného úradu Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (MÚ MV SR) v Bratislave: Důvodová zpráva k návrhu na přesídlení sovětských občanů českého původu a jejich rodinných příslušníků z oblasti postižené černobyľskou havárií do ČSFR (Federální ministerstvo zahraničních věcí, č. j. 111 700/90-1. Příloha II.).

Na základe podnetu z českej strany aj bratislavská vláda prerokovala tieto otázky a následne prijala uznesenie č. 583 zo 4. decembra 1990, v ktorom súhlasila, aby humanitárna pomoc Ukrajine bola realizovaná cestou presídlenia sovietskych občanov slovenského pôvodu a ich rodinných príslušníkov žijúcich v oblastiach postihnutých černobyľskou haváriou po doriešení základných podmienok potrebných na presťahovanie a trvalý pobyt v ČSFR.²⁰ Vláda Slovenskej republiky (SR) zároveň uložila Milanovi Kňazkovi, vtedajšiemu ministrovi medzinárodných vzťahov SR, venovať pozornosť činnosti Generálneho konzulátu ČSFR v Kyjeve v otázkach prieskumu pôvodu rodín zo Slovenska bývajúcich na Ukrajine a informovať vládu o jej výsledkoch.²¹

Konečné rozhodnutie prijala československá vláda 20. decembra 1990. Uznesenie vlády ČSFR č. 905 z 20. decembra 1990 deklarovalo postoj k návratu osôb českého a slovenského pôvodu z Ukrajiny na územie ich historickej vlasti a zaviazala podpredsedu vlády ČSFR Jozefa Mikloška a ministra zahraničných vecí ČSFR začať predbežné rokovania so sovietskou a ukrajinskou stranou s cieľom uzavrieť dohodu medzi ČSFR a USSR o presídlení a všetkých otázkach, ktoré sú s tým spojené, najmä majetkových, a o možnosti vytvorenia československo-ukrajinskej komisie pre vyššie uvedené otázky. Všetky tri vlády (ČSFR, Českej republiky a Slovenskej republiky) v konečnom dôsledku akceptovali požiadavku svojich krajanov z Ukrajiny a súhlasili s tým, že ich presídlenie z černobyľskej zóny do ČSFR bude konkrétnou humanitárnou odpoveďou na výzvu Rady ministrov Ukrajinskej SSR k vládam svetovej verejnosti a medzinárodných organizácií o poskytnutí pomoci pri likvidácii následkov černobyľskej havárie.²² Začiatkom roku 1991 vláda ČSFR odovzdala sovietskemu veľvyslancovi v Prahe Borisovi Pankinovi oficiálnu nótu o svojom rozhodnutí uskutočniť presídlenie sovietskych občanov českého a slovenského pôvodu do ČSFR.²³

V Československu sa začala formovať vládna komisia pre otázky presídlenia a medzirezortná komisia, ktorá mala zabezpečiť pre potenciálnych reemigrantov ubytovanie, zamestnanie, rekvalifikáciu, jazykové kurzy, zdravotnú starostlivosť, prevenciu chorôb v dôsledku pôsobenia radiácie a pod. Pre doriešenie detailov presídlenia jednotliví predstavitelia Československej kultúrno-osvetovej spoločnosti J. A. Komenského viackrát navštívili Prahu, ale záležitosti okolo návratu sa riešili veľmi zdĺhavo a na konečné rozhodnutie sa muselo ešte dlho čakať. Ani sovietske orgány nejavili veľký záujem a ochotu záležitosť urýchliť.

Koncom roku 1990 bol Tomáš Haišman vymenovaný za splnomocnenca vlády ČSFR pre koordináciu záležitostí spojených s presídlením českých a slovenských krajanov z Ukrajiny do ČSFR a federálna vláda mu uložila v spolupráci so splnomocnencami vlád Českej republiky (Jan Příkryl) a Slovenskej republiky (Anton Džuban) vypracovať postup na postupné presídlenie osôb z postihnutej černobyľskej zóny do ČSFR a prerokovať tieto otázky s kompetentnými sovietskymi orgánmi.

V januári 1991 sa v Kyjeve uskutočnili rokovania medzi československou a sovietskou stranou, na ktorom československá vládna delegácia navrhla uzatvoriť medzištátnu dohodu o presídlení československých krajanov a zároveň vytvoriť spoločnú československo-ukrajinskú vládnu komisiu, ktorá by dohliadala na realizáciu presídlenia. Navrhovanú dohodu a vytvorenie medzištátnej komisie ukrajinská strana odmietla, ale na základe Deklarácie práv človeka a medzinárodných protokolov v tejto oblasti vyjadrila súhlas s presídlením sovietskych občanov

²⁰ SA ŠK PO, Uznesenie vlády Slovenskej republiky k návrhu na presídlenie sovietskych občanov českého a slovenského pôvodu a ich rodinných príslušníkov z oblasti postihnutej černobyľskou haváriou do ČSFR zo 4. decembra 1990 číslo 583.

²¹ БАНАТ, І. *Волинська акція...*, s. 111.

²² SA ŠK PO – Kópia dokumentácie MÚ MV SR v Bratislave: Uznesenie vlády Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky o presídlení sovietskych občanov českého a slovenského pôvodu a ich rodinných príslušníkov z oblasti postihnutej černobyľskou haváriou do ČSFR z 20. decembra 1990 číslo 905.

²³ ІЛЖУК, В. *Зачатки хnutí о návrat ...*, s. 82.

českého a slovenského pôvodu na trvalý pobyt do Československa. V súlade so sovietskou legislatívou, ktorá nepripúšťala hromadné vystaňovanie osôb, Kyjev odmietol kolektívne vybavovanie dokladov potrebných na presídlenie. Reemigrácia sa mala udiat iba v individuálnej forme.

K ďalším československo-ukrajinským rokovaniam došlo v marci 1991. Medzi obidvoma stranami bola dosiahnutá zhoda o procedúre vybavovania výstupných dokladov Službou odboru pasov a víz Ministerstva vnútra USSR a vypracovaná spoločná pozícia v otázkach dohľadu nad vyváženým majetkom z Ukrajiny a potrebných dokladov pre presídlencov. Taktiež bola dohodnutá schôdzka expertov oboch strán k otázkam valuty a financií v súvislosti s presídlením do ČSFR. Československá strana súčasne vyslovila pripravenosť začať s presídlením prvej skupiny obyvateľov a ich majetku (všetko na náklady ČSFR) už koncom marca 1991.²⁴

Na základe súhlasu ukrajinskej strany a po prerokovaní základných otázok spojených s presídlením občanov českého a slovenského pôvodu do ČSFR, dosiahnutých počas jednotlivých rokovaní v Kyjeve v januári – marci 1991, sa v Čechách a na Slovensku začali prípravy na uskutočnenie presídlenia. Na legislatívnej úrovni boli v prvom rade doriešené otázky financovania presídlenia z vládnych rezerv štátneho rozpočtu ČSFR vo výške 9,3 mil. Kčs²⁵ a na základe súhrnnej správy splnomocnenca vlády ČSFR T. Haišmana československá federálna vláda uložila kompetentným rezortom doriešiť záležitosti komplexnej prípravy a realizácie presídlenia.

Z českej strany bolo urobené kroky pre hladký priebeh presídlenia a to v pomerne krátkom čase. Prvou v poradí – podľa predchádzajúcich československo-ukrajinských dohôd – mala byť vystaňovaná česká obec Malá Zubovščina. Po menších nedorozumeniach na ukrajinskej strane boli napokon obyvatelia obce (českého pôvodu) presťahovaní na Sokolovsko v Českej republike 22. apríla 1991. Postupne nasledovali ďalšie turnusy presídlenia z postihnutých území Ukrajiny a následne aj Bieloruska (s predstaviteľmi ktorého česká strana uskutočnila podobné rokovania). Ako uviedol B. Iljuk: „*Návrat do vlasti, o ktorý ešte donedávna usilovala malá iniciatívna skupina pre obrodienie krajanského hnutia na Ukrajine, sa stal skutočnosťou*“.²⁶

Na základe presídleneckej akcie uskutočnenej českou vládou v rokoch 1991 – 1993²⁷ bolo na územie Čiech presídlených celkovo 1731 osôb z Ukrajiny a 81 osôb českého pôvodu z Bieloruska – z oblasti postihnutých černo byľskou haváriou. Súhrnne takmer 600 rodín a boli usídlení hlavne na Českolipsku a v pohraničí severozápadných a severovýchodných Čiech.²⁸ Rozmiestnili ich v 70 lokalitách Českej republiky (čiastočne do bytov uvoľnených po príslušníkoch sovietskej armády, predtým dislokovaných na území krajiny), bytový fond

²⁴ SA ŠK PO – Kópia dokumentácie MÚ MV SR v Bratislave: Zápisnica z rokovania medzi zástupcami kompetentných orgánov ČSFR a Ukrajinskej SSR zo 6. – 7. marca 1991; Pamätný záznam o rokovaní expertov pre otázky valuty a financií v súvislosti s presídlením do ČSFR občanov ZSSR českého a slovenského pôvodu, žijúcich na území postihnutom haváriou v ČAE.

²⁵ SA ŠK PO, Uznesenie vlády Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky o stave postupu presídlenia sovietskych občanov českého a slovenského pôvodu z postihnutých oblastí Ukrajiny do ČSFR z 25. apríla 1991 číslo 249.

²⁶ ILJUK, B. *Československá kulturně-osvětová společnost ...*, s. 60.

²⁷ Vláda Českej republiky vyhláškou č. 125 zo 17. marca 1993 rozhodla zastaviť presídlenie a „nepovoľovať ďalšiu hromadnú reemigráciu osôb českého pôvodu“ z Ukrajiny. Podľa mienky B. Iljuka: „nebola akcia návratu černo byľských krajanov dovedená do konca“. (ILJUK, B. *Návrat volyňských Čechů ...*, s. 2.)

²⁸ JANČÁK, Pavel – JANČÁK, Vít. Volyňští a „černo byľští“ Češi. In *Geografické rozhledy*, 2007, roč. 16, 2007, č. 5, s. 6-7.

ktorých bol renovovaný z prostriedkov štátneho rozpočtu. Navyše každá česká obec, ktorá prijala presídlencov z Volyne, dostala štátny príspevok na rozvoj vlastnej infraštruktúry.²⁹

* * * * *

Aj keď sa na jar roku 1991 začalo realizovať presídlenie sovietskych občanov českého pôvodu na územie Českej republiky, slovenské orgány ešte stále pripravovali potrebnú legislatívu na reemigráciu zainteresovaných osôb (bývalých optantov a členov ich rodín) na Slovensko. Navyše slovenská spoločnosť bola pomerne slabo informovaná o vládou pripravovanej akcii podobného druhu.³⁰

Na základe uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 583/1990 minister medzinárodných vzťahov Milan Kňažko predložil v apríli 1991 na zasadnutí slovenského kabinetu „Informácie o stave riešenia presídlenia osôb slovenského pôvodu z postihnutých oblastí do Slovenskej republiky“. Na ich základe vláda prijala ďalšie konkrétnejšie opatrenia smerujúce k riešeniu otázky presídlenia slovenských krajanov. Vládnym uznesením č. 185 z 29. apríla 1991 bolo rozhodnuté o zriadení Úradu splnomocnenca vlády SR pre riešenie problematiky presídlenia sovietskych občanov slovenského pôvodu do krajiny pri Ministerstve pre hospodársku stratégiu SR. Zároveň boli ministromi financií, ministromi pre hospodársku stratégiu, ministromi zdravotníctva a vládnemu splnomocnencovi uložené konkrétne úlohy príprav realizácie presídlenia.³¹

V druhej polovici júna 1991 slovenská vláda prerokovala priebežnú správu o riešení otázky presídlenia sovietskych občanov slovenského pôvodu z oblasti postihnutej černo-byľskou haváriou na Slovensko, ktorá okrem informácie o stave riešenia a vytvorení medzirezortnej koordinačnej skupiny obsahovala i plnenie úloh vyplývajúcich z uznesenia slovenskej vlády č. 185/1991.³²

Súčasne s legislatívnymi prípravami presídlenia prebiehalo hľadanie a zhromažďovanie údajov o tom, v ktorých lokalitách Ukrajiny (okrem Zakarpatskej oblasti) žili krajanovia zo Slovenska, ako aj dokumentov a materiálov, ktoré by vysvetlili, za akých okolností sa tam presťahovali. Hľadanie historických materiálov sa uskutočňovalo tak v ČSFR, ako aj na Ukrajine. Generálny konzulát ČSFR v Kyjeve sa obrátil na Akadémiu vied Ukrajinskej SSR, aby im poskytla akékoľvek informácie. Dostal však negatívnu odpoveď, keďže vedecké poznatky o povojnovom presťahovaní (opcii) obyvateľstva zo Slovenska (ČSR) na sovietsku Ukrajinu v tom čase neexistovali.³³ Dokonca, ako uviedol B. Iljuk, „ukrajinské štátne a stranícke orgány začali antipresídleneckú kampaň“.³⁴

Generálnemu konzulátu ČSFR v Kyjeve a osobne konzulovi V. Halenárovi podal niektoré informácie ohľadom optantov zo Slovenska spolupredseda spoločnosti J. A. Komenského K. Vasil', keďže bol jedným z tých, ktorí v roku 1947 na základe povojnových československo-sovietskych dohôd optovali občianstvo ZSSR a presídlili sa na územie ukrajinskej Volyne.

²⁹ Podrobnejšie pozri: HOFMAN, Jiří. Úloha Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel při reemigraci černo-byľských krajanů. In *Reemigrace krajanů ze zemi bývalého Sovětského svazu Sborník příspěvků z konference konané v Jaroměři – Josefově (21. – 22. září 2001)*. Jaroměř : Městské muzeum v Jaroměři, 2002, s. 68-79. Pozri aj: VALAŠKOVÁ, Nad'a – POJAROVÁ, Tereza. Přesídlování Čechů, Slováků, Poláků a Němců z bývalého Sovětského svazu do vlasti jejich předku. In *Český lid*, 2009, roč. 96, č. 3, s. 226-228; ŠÁDOVÁ, Eva. Reemigrace volyňských a „černo-byľských“ Čechů. In *Menšiny a migranti v České republice*. Praha : Portál, 2001, s. 107-115.

³⁰ V zásade prvý o tom informoval Mikuláš Mušinka v jednom zo svojich článkov na stránkach východoslovenského týždenníka „Нове життя“ (Nove žyt'ja), č. 9/1991.

³¹ SA ŠK PO – Kópia dokumentácie MÚ MV SR v Bratislave: Uznesenie vlády Slovenskej republiky k správe o súčasnom stave riešenia otázky presídlenia sovietskych občanov slovenského pôvodu z oblasti postihnutej černo-byľskou haváriou do Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a do Slovenskej republiky z 29. apríla 1991 číslo 185.

³² SA ŠK PO, Správa k prevodu pôsobnosti vo veci presídľovania osôb slovenského pôvodu z Černo-byľskej oblasti na Slovensko (z 31. augusta 1992).

³³ КРВИШКО, С. *Онманму...*, s. 190.

³⁴ Pozri: ILJUK, B. *Začátky hnutí o návrat ...*, s. 82.

Dôležitú úlohu, resp. podporu v tomto smere zohralo občianske združenie Koordinačný výbor reoptantov (KVR), v tom čase vznikajúce na východnom Slovensku.³⁵ Jeho Prípravný výbor sa 30. januára 1991 obrátil listom na splnomocnenca vlády ČSFR T. Haišmana a ponúkol mu spoluprácu pri príprave a realizácii presídlenia. Zároveň KVR informoval kompetentných zo slovenskej strany o okolnostiach presídlenia rodákov zo Slovenska na Ukrajinu v prvých povojnových rokoch.

V marci 1991 Štefan Kruško, reemigrant (reoptant) z predchádzajúcej vlny a člen prípravného výboru Koordinačného výboru reoptantov, sa v Bratislave stretol s vládnym splnomocnencom A. Džubanom. Pri rokovaní predstaviteľ KVR predstavil návrh zastupovaného občianskeho združenia, aby presídlencov – tzv. černobyľcov – rozmiestňovali hlavne na východnom Slovensku, v regióne, z ktorého pochádzali, blízkom etnickom, jazykovom a konfesijnom prostredí. Táto požiadavka nebola prijatá z toho dôvodu, že na výzvu Ministerstva vnútra (MV) SR mestské a obecné úrady na východnom Slovensku neponúkli pre potreby presídlencov z Volyne voľné bytové kapacity (výnimku tvorili len samosprávne úrady v Medzilaborciach, Stakčine, Snine, Veľkých Kapušanoch, Slavkovciach a Podhoranoch).

Na požiadanie slovenského ministerstva medzinárodných vzťahov vedenie KVR vypracovalo konkrétne informácie o rozmiestnení bývalých optantov zo Slovenska na Ukrajinu (podľa okresov a obcí) a tiež poskytlo kontaktné adresy osôb, ktoré by mohli byť nápomocné pri príprave presídlenia. Podobné podklady s krátkym popisom priebehu opcie a presídlenia do ZSSR v roku 1947 boli doručené aj na požiadanie Pavla Demeša, vtedajšieho ministra medzinárodných vzťahov, ktorý vo funkcii vystriedal M. Kňážka.³⁶

Neskoršie – po dôslednom preštudovaní zhromaždenej dokumentácie – Generálny konzulát ČSFR v Kyjeve v roku 1992 mohol objektívne informovať kompetentné orgány Slovenskej republiky, akým spôsobom a za akých podmienok sa uskutočnilo presídlenie československých občanov z východného Slovenska do ZSSR na báze československo-sovietskych opčných dohôd z rokov 1945 – 1946. Na základe týchto informácií Ministerstvo medzinárodných vzťahov SR pripustilo, že počas presídlenia do ZSSR v roku 1947 pravdepodobne došlo ku

---

³⁵ V auguste 1990 na východnom Slovensku vznikla iniciatívna skupina, ktorá vychádzajúc z potreby pomoci reemigrantom (reoptantom), mala v úmysle založiť občianske združenie pokračujúce v tradícii Akčného výboru reoptantov (AVR) z konca 60. rokov. Dňa 28. augusta 1990 táto skupina v spolupráci s prešovským Okresným výborom Kultúrneho zväzu ukrajinských pracujúcich – KZUP (tajomníčka Eva Oleárová) zvolala do priestorov Ruského domu v Prešove prvé stretnutie reoptantov. Na stretnutí vznikol Prípravný výbor pre založenie občianskeho združenia, ktorému na základe „Požiadaviek prítomných účastníkov Prvého stretnutia reoptantov“ (v bode 3) bola daná úloha „vytvoriť Výbor reoptantov so sídlom v Prešove, v ktorom budú zastúpení predstavitelia všetkých okresov a obcí, z ktorých sa presídlilo do ZSSR najviac našich občanov.“ Prípravný výbor sa neskôr obrátil na vytypovaných dvadsiatich aktivistov – reoptantov z radov inteligencie z obcí a miest východného Slovenska s návrhom zapojenia sa do činnosti združenia. Nazačiatku súhlas vyslovili len Štefan Kruško z Prešova, Peter Zakuťanský a Herta Kušnírová zo Svidníka, Juraj Špirko z Košíc a Peter Sokol z Orlova. Na druhej strane sa objavil pokus o vytvorenie akéhosi opozičného združenia z radov aktivistov bývalého AVR.

Pri vypracovaní Stanov združenia, s ohľadom na situáciu okolo eventuálneho presídlenia bývalých optantov zo ZSSR do ČSFR, prípravný výbor do ich textu uviedol nasledujúcu úlohu: „Všestranne napomáhať pri návrate na trvalý pobyt do ČSFR tým optantom a ich potomkom, ktorí dodnes žijú na území ZSSR, hlavne v oblastiach postihnutých radiáciou následkom havárie v Černobyľskej AES, a ktorí o to požiadajú“. Stanovy a tým aj občianske združenie – Koordinačný výbor reoptantov boli zaregistrované na Ministerstve vnútra SR 15. júla 1991 (pod číslom VVS/1-990/90-4122). Od tej doby sa združenie začalo zapájať do procesu príprav presídlenia bývalých optantov, ich potomkov a členov ich rodín na územie Slovenska a snažilo sa byť nápomocným slovenským orgánom pri jeho realizácii. (KRUŠKO, Štefan. Vážení účastníci konferencie! Ctení hostia! Šanovní zemľaky! (diskusný príspevok). In *Reemigrace krajanů ze zemí bývalého Sovětského svazu. Sborník příspěvků z konference konané v Jaroměři – Josefově (21. – 22. září 2001)*. Jaroměř : Městské muzeum v Jaroměři, 2002, s. 133-135.)

³⁶ *Dvadsať rokov činnosti. Správa o činnosti Koordinačného výboru reoptantov v SR (1991 – 2016)*. Prešov : Koordinačného výboru reoptantov v SR, o.z., 2016, s. 24-25.

mnohým chybám a očividne boli na Ukrajinu presídlené osoby, na ktoré sa ustanovenia dohody z roku 1946 nevzťahovali, vrátane Slovákov a členov ich rodín. S ohľadom na to, že sa na Slovensko mali presídľovať sovietski občania – bývalí optanti rusínskeho, ukrajinského a slovenského pôvodu, ich potomkovia a členovia ich rodín, bolo pre nich prijaté pomenovanie „*teritoriálni Slováci*“ – t.j. osoby pôvodom z teritória Slovenska.³⁷

Po vymenovaní A. Džubana do funkcie splnomocnenca vlády pre riešenie problematiky presídlenia sovietskych občanov slovenského pôvodu na Slovensko agenda presídlenia prešla na Ministerstvo pre hospodársku stratégiu SR. Táto činnosť bola vykonávaná pracovníkmi ministerstva bez nároku na finančnú odmenu popri ich hlavnom pracovnom zaradení, avšak vo väčšine v ich voľnom čase. Bola vytvorená medzirezortná pracovná skupina a bol nadviazaný kontakt s okresnými, obecnými a mestskými úradmi v otázkach zabezpečenia bývania presídlencov na Slovensku. Uskutočnila sa aj návšteva postihnutých oblastí delegáciou vlády Slovenskej republiky. Na základe prieskumu generálneho konzulátu v Kyjeve a zistení vládnej delegácie bola vypracovaná Priebežná správa.

Medzitým uznesením č. 307/1991 slovenská vláda vyslovila súhlas s Priebežnou správou a schválila Kritériá pre určenie štatútu presídlenca z oblasti postihnutej černobyľskou haváriou a Štatút splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre tieto otázky. Neskorším uznesením č. 357/1991 vláda schválila ozdravno-výchovný pobyt pre 100 detí slovenského pôvodu z Rovenskej oblasti Ukrajiny (pobyt bol spojený s vyučovaním slovenského jazyka a na tento účel slovenská vláda vyčlenila osobitné prostriedky).³⁸

Koncom roku 1991 bolo prijaté uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 664 (z 19. novembra 1991) „K návrhu koncepcie a vecných podmienok na zabezpečenie presídlenia a trvalého pobytu sovietskych občanov slovenského pôvodu z oblastí Ukrajiny postihnutých černobyľskou haváriou do Slovenskej republiky“, ktoré v praxi malo rozbehnúť presídľovaciu akciu.³⁹ Vo svojom komuniké vláda Slovenskej republiky konštatovala, že na presťahovaných sovietskych občanov českého a slovenského pôvodu sa pozerá ako na osoby pozvané do ČSFR federálnou vládou na základe jej uznesenia č. 905/1990. Samotné presídlenie slovenská vláda predpokladala zrealizovať v priebehu dvoch – troch rokov a v rozsahu 37 turnusov.⁴⁰

Okrem vládneho splnomocnenca A. Džubana bola úlohou presídlenia poverená aj Helena Jacošová, tajomníčka Rady vlády Slovenskej republiky pre národnostné a etnické skupiny. Po zrušení Ministerstva pre hospodársku stratégiu (k 1. augustu 1991) bola agenda presídlenia delimitovaná na Ministerstvo práce a sociálnych vecí (MPSV) Slovenskej republiky, ktoré v tom čase riadila ministerka Oľga Keltošová. Tu vzniklo na určitý čas administratívne vákuum, keďže de facto nikto nevykonával funkciu splnomocnenca a činnosti spojené s procesom presídlenia uviazli na mŕtvom bode v dôsledku toho, že celú agendu presídlenia vykonával len jeden úradník útvaru, ktorý prešiel z Ministerstva pre hospodársku stratégiu. Táto činnosť bola čiastočne rozbehnutá po personálnom zabezpečení útvaru na prelome rokov 1991 – 1992 (bez vymenovania nového vládneho splnomocnenca) a bola zameraná na vyhľadávanie vhodných bytových objektov. V dôsledku veľmi pomalého zabezpečenia bytového fondu na Slovensku⁴¹

³⁷ KRUŠKO, Š. – ŠMIGEL, M. *Naši „černobyľci“* ..., s. 16.

³⁸ SA ŠK PO – Kópia dokumentácie MÚ MV SR v Bratislave: Správa k prevodu pôsobnosti vo veci presídľovania osôb slovenského pôvodu z Černobyľskej oblasti na Slovensko (z 31. augusta 1992).

³⁹ SA ŠK PO, Uznesenie vlády Slovenskej republiky k návrhu koncepcie a vecných podmienok na zabezpečenie presídlenia a trvalého pobytu sovietskych občanov slovenského pôvodu z oblastí Ukrajiny, postihnutých černobyľskou haváriou do Slovenskej republiky z 19. novembra 1991 číslo 644.

⁴⁰ SA ŠK PO, Komuniké vlády Slovenskej republiky o schválení koncepcie na zabezpečenie presídlenia na Slovensko občanov Ukrajiny slovenského pôvodu, ktorí žijú na území postihnutej v dôsledku černobyľskej katastrofy.

⁴¹ V priebehu roka 1992 pracovníci útvaru nadviazali priamy pracovný kontakt, okrem prednostov okresných úradov, s primátormi miest a starostami obcí v rámci celého Slovenska s cieľom vytvoriť vecné podmienky pre

a priet'ahov z ukrajinskej strany v procese vybavovania výstupných dokumentov sa začiatok presídľeneckej akcie a termíny jednotlivých turnusov neustále posúvali.⁴²

Proces presídlenia nakoniec dokázali urýchliť slovenskí novinári. Vtedajší redaktor denníka „Smena“ Ľubo Lazový prípravu presídlenia osobne preskúmal. Následne s fotografom Jánom Kuchtom navštívil ukrajinskú Volyň a neskôr v denníku publikoval celostránkový materiál, v ktorom kritizoval meškajúci proces presídlenia. V článku „*Kolko váži slovo*“ položili rad otázok vláde, premiérovi Vladimírovi Mečiarovi, ministerke O. Keltošovej a úradu splnomocnenca.⁴³ V ďalších dňoch sa na stránkach denníka rozprúdila na túto tému horúca diskusia. Otázku, prečo sa predlžuje termín presídlenia prvej skupiny ľudí a presídlenia ako takého, zodpovedali kompetentné orgány a úradníci.⁴⁴ Od toho času slovenské médiá celú akciu presídlenia vzali pod drobnohľad a venovali jej zvýšenú pozornosť (aj v nasledujúcich rokoch).⁴⁵

Prostredníctvom medializácie problematiky priprav presídlenia sa ukázalo viacero zásadných nedostatkov, ktoré nakoniec viedli k tomu, že sa činnosť útvaru zabezpečujúceho túto agendu na MPSV SR musela pozastaviť. Bolo to spôsobené aj dlhodobým nedocenením úlohy, čo sa prejavilo v tom, že nebol vymenovaný vládny splnomocnenec, agenda sa niekoľkokrát presúvala medzi ministerstvami a útvar bol nedostatočne personálne zabezpečený.

Na základe ďalšieho uznesenia slovenskej vlády (č. 659 z 7. júla 1992) bol napokon Úrad splnomocnenca predisponovaný z pôsobnosti MPSV SR do kompetencie Ministerstva vnútra SR (k 1. septembru 1992).⁴⁶ Zároveň v rezorte došlo k personálnym zmenám: riaditeľom procedurálneho odboru sa stal Ivan Slezák, ministerským radcom V. Halenár (v tom čase už bývalý československý konzul), riaditeľom odboru migrácie a integrácie bol menovaný

---

bývanie a zamestnanie približne 1300 žiadateľov o presídlenie z Ukrajiny. Byty boli zabezpečené v okresoch Topoľčany, Zvolen, Poprad, Žiar nad Hronom, Svidník, Senica, Humenné a Vranov nad Topľou – celkom 95 bytových jednotiek. V Medzilaborciach a Detve boli bytové jednotky nadmerne zdevastované rómym obyvateľstvom a tak neobývateľné – celkovo 30 jednotiek. V okrese Topoľčany sa toho času pripravovalo 34 bytových jednotiek, o ktoré nemalo záujem miestne obyvateľstvo (išlo o družstevné byty, ktoré bolo potrebné rekonštruovať a modernizovať). Ďalej sa pripravovali byty v Janovej Lehote, Novej Lesnej, Spišskom Štiavniku, Nižnej Olšave, Kapišovej, Popudinských Močidl'anoch a Snine – 13 bytových jednotiek. (SA ŠK PO, Správa k prevodu pôsobnosti vo veci presídľovania osôb slovenského pôvodu z Černobyľskej oblasti na Slovensko /z 31. augusta 1992/).

⁴² Presídlenie prvej skupiny „teritoriálnych Slovákov“ – „černobyľcov“ z ukrajinskej Volyne v počte 80 osôb bolo pôvodne naplánované na august 1992. Druhý turnus presídlenia sa mal realizovať do Detvy a časti Topoľčianskeho okresu. Ďalšie turnusy boli plánované na október a november 1992 tak, že plánovaný počet presídlených pre rok 1992 mal byť naplnený v počte okolo 350 osôb. Na základe uznesenia vlády ČSFR č. 326/1992 boli na podporu presídľovacieho programu vlády Slovenskej republiky schválené finančné prostriedky z rozpočtu federácie v celkovej hodnote 5,3 mil. Kčs. (SA ŠK PO, Správa k prevodu pôsobnosti vo veci presídľovania osôb slovenského pôvodu z Černobyľskej oblasti na Slovensko /z 31. augusta 1992/).

⁴³ *Smena*, 22. augusta 1992.

⁴⁴ *Smena*, 26. a 27. augusta 1992.

⁴⁵ Novinárka Eva Čobejová postavila otázku na stránkach denníka „SME“: „Ako celkovo Slováci spod Popradu, Sabinova a Prešova sa ocitli v Rivnenskej a Volynskej oblasti na Ukrajine?“, čím zreteľne chcela povzbudiť spoločenský záujem o túto problematiku v krajine (*SME*, 6. apríla 1993). O niečo skôr novinár Vladimír Jancura publikoval článok „Optanti“ v *Nedeľnej Pravde* (*Nedeľná Pravda*, 21. marca 1993), Peter Novotný článok „Odišli za lepším životom, ale čakalo ich sklamanie“ (*Nový čas*, 10. júna 1993). Pozri aj ďalšie články: Jána Bicka – „O reoptácii našich ukrajinských krajanov“ (*Národná obroda*, 27. decembra 1994), Jána Greša – „Transporty stratených ilúzií“ (*Slovenská republika*, 13. júna a 20. júna 1997), „Naozaj doma?“ (*Literárny týždenník*, 25. februára 1999). Na stránkach regionálnej východoslovenskej tlače bolo v rokoch 1991 – 1999 publikovaných niekoľko desiatkov článkov ako k problematike opcie a presídlenia do ZSSR v roku 1947, tak aj reemigrácie (reoptácie): napr. Dukla, Východ, Východoslovenské noviny, Prešovský korzár, Prešovský večerník, Ду́кля, Народны новинкы, Нове жыття atď.

⁴⁶ SA ŠK PO – Kópia dokumentácie MÚ MV SR v Bratislave: Správa k prevodu pôsobnosti vo veci presídľovania osôb slovenského pôvodu z Černobyľskej oblasti na Slovensko (z 31. augusta 1992).

Vladimír Belo-Caban, riaditeľom Migračného úradu MV SR – Bernard Prielc a do úradu splnomocnenca bola menovaná Helena Jacošová, s nástupom do funkcií ktorých boli naplno odštartované práce potrebné na realizáciu presídlenia „teritoriálnych Slovákov“, resp. tzv. černobyľcov.⁴⁷

Začiatkom roku 1993 na Ukrajinu – do Rovenskej a Volyňskej oblasti, vycestovala pracovná skupina novozriadeného Migračného úradu MV SR na čele so splnomocnenkyňou slovenskej vlády H. Jacošovou.⁴⁸ V sprievode pracovníkov Veľvyslanectva Slovenskej republiky na Ukrajinu a s vedomím a súhlasom ukrajinských orgánov navštívila mestá Rovno (neskôr Rivne), Dubno, Luck a ich okolie, husto osídlené bývalými optantmi zo Slovenska. Prostredníctvom aktivistov z radov zainteresovaných v presídlení na Slovensko boli zvolávané prvé schôdze, na ktorých sa vysvetľovali možnosti a podmienky presídlenia, menovali sa riziká. Súčasne komisia registrovala, skúmala nálady ľudí, ich predstavy, požiadavky, ochotu presídliť sa na Slovensko. Na základe zoznamu prihlásených zostavovala menné registre osôb určených na presídlenie podľa jednotlivých etáp, podľa povolaní a lokalít na Slovensku (tie sa neskôr upresňovali kompetentnými orgánmi v Bratislave). Súčasne s tým sa členovia pracovnej skupiny stretli a rokovali s predstaviteľmi kompetentných orgánov Ukrajiny, kde načrtli stav pripravenosti slovenskej strany na postupné presídľovanie osôb slovenského pôvodu a ich majetku na Slovensko a to na náklady Slovenskej republiky. Slovenskí predstavitelia sa zaviazali v predstihu informovať ukrajinské orgány o počte osôb, ktorí sa presídľujú a o dátumoch jednotlivých turnusov. Na druhej strane kompetentné ukrajinské orgány prisľúbili skrátiť termíny vybavovania výstupných dokladov, prevádzať colné odbavenia priamo v miestach bydliska presídlencov, zabezpečiť bezpečnostný sprievod autokolón od miesta bydliska po štátnu hranicu Ukrajiny a dať možnosť občanom, ktorí sa presídľujú na Slovensko, dodatočne prepraviť svoj majetok v priebehu jedného roka od dňa presídlenia podľa zoznamu majetku predloženého na colnom úrade pri odchode do Slovenskej republiky.⁴⁹

Hoci presídlenie prvej skupiny „černobyľcov“ bolo pôvodne naplánované na august 1992, skutočne bolo realizované až na jar roku 1993. Koncom marca 1993 vycestovala na Volyň realizačná skupina zložená z pracovníkov Migračného úradu a príslušníkov MV SR. S nimi autobusy a kamióny, ktoré zabezpečovali prevoz ľudí a ich majetku na územie Slovenska. Po vybavení majetkových, colných a dokumentačných záležitostí na ukrajinskej strane prvá skupina presídlencov 3. apríla 1993 vyrazila v smere slovenských hraníc, ktoré uvedeného dňa aj prekročila.

Po príchode na územie Slovenska boli presídlenci najprv umiestnení v rekreačnom stredisku v blízkosti nového miesta bydliska, kde zotrvali v karanténe. Neskôr presídlencov dopravili do pridelených bytov v jednotlivých lokalitách, a to v obciach Žitná Radiša, Podlužany, Dežerice, Ruskovce, Veľké Kršteňany, Tvrdomestice, Krtovce, Vozokany, Závada, Libichava, Lužany (vtedajší okres Topoľčany) spolu 24 rodín – 81 osôb a do obce Spišský Štiavnik (okres Poprad) 1 rodinu – 3 osoby.

Druhá skupina v počte 44 osôb bola rovnakým spôsobom dopravená na Slovensko 28. júna 1993 prevažne do Medzilaboriec. Tretia – 3. septembra 1993 hlavne do Veľkých Kapušian, Sniny a Detvy (73 osôb). Štvrtá štyridsaťšesť členná skupina pricestovala 2. decembra 1993 do Brezovej pod Bradlom, Detvy a niektorých obcí okresu Topoľčany.

Ďalšie turnusy presídlenia boli v rokoch 1994 – 1998 realizované v termínoch nadväzujúcich na odovzdanie bytov (po rekonštrukciách, resp. po kolaudačnom procese) v jednotlivých miestach na Slovensku. Presídlenie poslednej skupiny sa uskutočnilo 28. apríla 1998 do lokalít Bratislava,

⁴⁷ KRUŠKO, Š. – ŠMIGEL, M. *Naši „černobyľci“...*, s. 19-20.

⁴⁸ KRUŠKO, Š. a kol. *Encyklopedický slovník presídlenia*, s.123-124.

⁴⁹ SA ŠK PO – Kópia dokumentácie MÚ MV SR v Bratislave: Zápisnica z rokovania medzi predstaviteľmi kompetentných orgánov Slovenskej republiky a Ukrajiny z 2. februára 1993.

Ružomberok, Košice a Podhorany. Celkovo v rokoch 1993 – 1998 bolo na územie Slovenskej republiky vyššie uvedeným spôsobom a v 19 etapách (turnusoch) presídlených 1221 osôb slovenského pôvodu z Ukrajiny⁵⁰ (podľa iného zdroja 366 rodín – 1194 osôb).⁵¹ Rozmiestnili ich po celom Slovensku v 8 krajoch, 30 okresoch – 45 mestách a obciach. Najviac – 160 osôb – v Košiciach, 90 v Medzilaborciach, 86 v Novej Bani, 78 vo Veľkých Kapušanoch, 76 v Holíči atď., v ostatných lokalitách spravidla len po niekoľko osôb, respektíve rodín (pozri Tab. 1).

Tabuľka 1: Prehľad termínov presídlenia, počtu osôb a miest rozmiestnenia reemigrantov z Ukrajiny – „černobyľcov“ na Slovensku v rokoch 1993 – 1998

Turnus	Termín	Počet osôb	Miesto rozmiestnenia
1.	03. 04. 1993	84	Žitná Radiša, Podlužany, Dežerice, Ruskovce, Veľké Kršteňany, Tvrdomestice, Krtovce, Vozokany, Závada, Libichava, Lužany (okr. Topoľčany), Spišský Štiavnik (okr. Poprad)
2.	28. 06. 1993	44	Medzilaborce, Krásny Brod (okr. Medzilaborce), Nový Svet (Prašice, okr. Topoľčany)
3.	03. 09. 1993	73	Detva, Krtovce (okr. Topoľčany), Snina, Medzilaborce, Veľké Kapušany, Trhovište (okr. Michalovce)
4.	02. 12. 1993	46	Brezová pod Bradlom (okr. Myjava), Nový Svet (Prašice, okr. Topoľčany), Detva
5.	11. 6. 1994	87	Nová Baňa (okr. Žarnovica), Detva, Topoľčany
6.	10. 9. 1994	35	Medzilaborce, Detva, Nová Baňa (okr. Žarnovica)
7.	29. 10. 1994	85	Revúca, Medzilaborce, Dlhá nad Kysucou (okres Čadca), Košice
8.	19. 11. 1994	51	Smolník (okr. Gelnica), Bardejov, Nová Baňa
9.	09. 06. 1995	37	Veľký Krtíš, Veľký Lom, Sklabina (okr. Veľký Krtíš)
10.	23. 09. 1995	41	Slavkovce (okr. Michalovce), Medzilaborce
11.	28. 10. 1995	76	Hontianske Moravce (okr. Krupina), Medzilaborce, Zvolen, Jánova Lehota (okr. Žiar n/Hronom)
12.	25. 11. 1995	30	Smolník (okr. Gelnica), Medzilaborce, Krtovce (okr. Topoľčany), Holíč (okr. Skalica), Revúca
13.	11. 06. 1996	81	Veľké Kapušany, Snina, Smolník (okr. Gelnica), Revúca, Hontianske Moravce (okr. Krupina), Holíč (okr. Skalica)
14.	21. 9. 1996	81	Luboriečka (okr. Veľký Krtíš), Holíč (okr. Skalica), Smolník (okr. Gelnica), Halič-Telka (okr. Lučenec)
15.	14. 11. 1996	85	Medzilaborce, Polomka-Hámor (okr. Brezno), Holíč (okr. Skalica), Zvolen, Podhorany (okr. Kežmarok)
16.	09. 08. 1997	83	Jánova Lehota (okr. Žiar n/Hronom), Košice, Bardejov, Prešov
17.	27. 10. 1997	84	Stakčín (okr. Snina), Veľké Kapušany, Veľký Lom (okr. Veľký Krtíš), Humenné, Košice
18.	28. 02. 1998	43	Košice
19.	28. 04. 1998	75	Ružomberok, Bratislava, Košice, Podhorany (okr. Kežmarok)
Spolu:		1221	

Zdroj: Údaje Migračného úradu MV SR v Bratislave. Kopia – súkromný archív Š. Kruška (Prešov).⁵²

⁵⁰ KRUŠKO, Š. – ŠMIGEL, M. *Naši „černobyľci“ ...*, s. 20-23.

⁵¹ BAHAT, I. *Волинська акція...*, s. 119.

⁵² Niektoré dátumy presídlenia v dokumentoch Migračného úradu MV SR v Bratislave však nezodpovedajú ich skutočnej realizácii. Niekedy je odchýlka o niekoľko dní. Naplánovaný termín nebolo vždy možné dodržať a to z rôznych objektívnych či subjektívnych príčin.

Na území Slovenska boli presídlenci zabezpečení finančnou pomocou, sociálnou i lekárskou starostlivosťou, bola im poskytnutá pomoc pri vybavovaní zamestnania. Všetky náklady spojené s presídlením a osídlením hradila Slovenská republika.⁵³ Paradoxom však bolo, že do rodnej obce, z ktorej pred 50 rokmi optovali do ZSSR, sa nevrátila ani jedna rodina reemigrantov, aj keď v obciach na východe Slovenska boli v tej dobe stovky prázdnych neobývaných domov. Presídlencom boli pridelené byty v jednotlivých lokalitách po celom území Slovenska,⁵⁴ na výstavbu, respektíve rekonštrukciu ktorých prispel štát prostredníctvom Migračného úradu Slovenskej republiky.

Okrem vládnej splnomocnenkyne Heleny Jacošovej sa na organizácii presídlenia osôb slovenského pôvodu z Ukrajiny podieľali pracovníci Veľvyslanectva Slovenskej republiky v Kyjeve a zo strany Migračného úradu MV SR presídlenie realizovali jeho pracovníci Daniel Mráz, Miron Palaščák, Jozef Ulrich a Peter Privitzer pod vedením ministerského radcu Vladimíra Halenára.⁵⁵

Pri presídlení posledných deviatich skupín (v rokoch 1995 – 1998) Š. Kruško – tajomník KVR v Prešove, na požiadanie Migračného úradu MV SR a na náklady výboru niekoľkokrát vycestoval na Ukrajinu. Tam sa podieľal na prípravách nevyhnutných dokumentov pre rodiny, ktoré boli oficiálne vybrané na presídlenie.⁵⁶ Dôležitú úlohu pri realizácii presídlenia „teritoriálnych Slovákov“ do vlasti zohrali aj tzv. asistenti z radov bývalých optantov. Tí boli poverení slovenskou stranou zhromažďovať a kompletizovať, respektíve vybavovať a doručovať na Generálny konzulát (neskôr Veľvyslanectvo) Slovenskej republiky v Kyjeve potrebné doklady, pripravovať presídlencov na presídlenie, koordinovať nakladanie kamiónov,

---

⁵³ Pozri: ŠMIGEL, Michal. Reoptácia rusínskeho obyvateľstva z Ukrajiny na Slovensko v rokoch 1993 – 1998 a ich začlenenie do sociálno-ekonomických štruktúr Slovenskej republiky v súčasnosti. In *Ethnologia Actualis Slovaca*, 5/2004. *Revue pre výskum etnických spoločností*. Trnava : Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2004, s. 139.

⁵⁴ Podľa mienky niektorých ukrajinských autorov, rozsídľovaním presídlencov – „černobyľcov“ po celom teritóriu Slovenska sledovali slovenské orgány hlavne ich rýchlu asimiláciu v slovenskom prostredí. Pozri: СЕРГІЄНКО, Татяна – СЮЦКО, Іван. Проблеми оптації у контексті сучасних українсько-словацьких відносин. In *Čo dala – vzala našim rodákom optácia. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie k 55. výročiu optácie a presídlenia*. Ed. M. Gajdoš. Košice – Prešov : Spoločenskovedný ústav SAV, Koordinačný výbor reoptantov, 2002, s. 57; КАБАЧІЙ, Роман. Повернення українців Словаччини з Волині в 1960-90 роках та його вплив на зміну тотожності реоптантів. In *Łemkowie, Bojkwowie, Rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa. Tom II*. Zielona Góra – Słupsk : Uniwersytet Zielonogórski – Akademia Pomorska, 2009, s. 67-76; БАНАТ, І. Волинська акція..., s. 120.

⁵⁵ KRUSKO, Š. a kol. *Encyklopedický slovník presídlenia*, s. 94, 202, 229, 342.

⁵⁶ Zároveň s tým sa Koordinačný výbor reoptantov začal zaoberať otázkami už presídlených „černobyľcov“ na území Slovenska. V mene reoptantov zastupoval a obhajoval ich požiadavky na jednotlivých ústredných a regionálnych úradoch štátnej správy, pri vybavovaní pracovných príležitostí, v otázkach sociálneho zabezpečenia, reštitúcie pôdy, nadobudnutia štátneho občianstva atď. Poskytoval presídlencom prekladateľské, administratívne, poradenské a školiace služby. Na ukrajinských úradoch presadzoval rehabilitácie bývalých optantov odsúdených na Ukrajine v 50. rokoch 20. storočia. Okrem toho v rokoch 1993 – 2004 združenie zameralo svoju činnosť na zhromaždenie a spracovanie materiálov, dokumentov, spomienok týkajúcich sa optácie a presídlenia do ZSSR v roku 1947 a reemigrácie v 60. a 90. rokoch; a tiež propagáciu optantskej problematiky prostredníctvom vedecko-populárnych podujatí, účasťou na jednotlivých seminároch a konferenciách, publikačnou i vydavateľskou činnosťou, vyhotovením a inštaláciou výstav dokumentov a fotografií (prezentovaných širokej verejnosti prostredníctvom Múzea ukrajinsko-rusínskej kultúry vo Svidníku, Krajského múzea v Prešove a jeho pobočke v Sabinove). KVR nadviazal spoluprácu s českými krajanskými spolkami – Združením Čechov z Volyne a ich priateľov v Prahe (predseda Vladimír Dufek) a s Radou černobyľských krajanov v Jaroměři-Josefově (predseda Boris Iljuk). V rokoch 1999 – 2000 sa KVR podieľal na zriadení krajanského spolku v Rivnenskej oblasti na Ukrajine – Oblastnej kultúrno-osvetovej organizácie Matice slovenskej na Rivnensku (predseda Vitalij Haluško). V roku 1999 v spolupráci s Oblastným spolkom Červeného kríža v Rivnom sa pokúsil aj o humanitárnu pomoc krajanom na Volyni. (*Dvadsať rokov činnosti. Správa o činnosti Koordinačného výboru reoptantov v SR (1991 – 2016)*), s. 20-50.)

udržiavať kontakty s Migračným úradom MV SR a zabezpečovať pobyt jeho pracovníkov na ukrajinskej Volyni.⁵⁷

V roku 1999 bolo presídlenie bývalých optantov, ich potomkov a členov ich rodín zastavené pre nedostatok finančných prostriedkov na jeho ďalšiu realizáciu. V tom čase na ukrajinskej Volyni zostalo čakať a dúfať, že sa raz vrátia do starej vlasti približne 2000 zaregistrovaných žiadateľov, ktorí stále javili záujem o organizované presídlenie.⁵⁸ V rokoch 1999 – 2001 sa však na Slovensko presídlilo ešte niekoľko ďalších osôb, prevažne blízkych príbuzných tých, ktorí už na Slovensku žili a mali vhodné bývanie, resp. im bývanie zabezpečili. Títo sa presídľovali individuálne, neorganizovane, na vlastné náklady. Išlo však o niekoľko desiatok ľudí.

Presídlenie bývalých optantov a ich potomkov – „černobyľcov“ v 90. rokoch 20. storočia sa uskutočňovalo v období zložitej transformácie slovenskej spoločnosti spojenej so vznikom samostatnej Slovenskej republiky a novým politicko-ekonomickým smerovaním krajiny.⁵⁹ Po presídlení z Ukrajiny sa na začiatku veľká časť presídlencov zaradila medzi sociálne slabšie vrstvy spoločnosti⁶⁰ a všetci museli začať a usporiadať si svoj život v novom prostredí a za nových podmienok,⁶¹ borit' sa so začiatočnými problémami.⁶² Tu sa začínal pre nich nový život. Pre mnohých v takmer neznámej krajine pôvodu ich predkov, ktorú predtým nikdy nenavštívili. Viacerí museli prekonať obdobie „postemigračnej“ fázy, zorientovať sa v novom prostredí, zvyknúť na nové a vyrovnáť sa zo stratou starého okolia, zvládnuť jazykový hendikep, prispôbiť sa zvykom, pracovnému prostrediu, spôsobu vedenia domácnosti a adaptovať sa v novej spoločnosti.⁶³

Napriek istým priet'ahom samotného procesu presídlenia, niektorým organizačným chybám, neschopnosti uspokojiť záujem všetkých zainteresovaných v presídlení na Slovensko a nedotiahnutej „postemigračnej“ fázy, však túto presídleneckú akciu slovenskej vlády v rokoch 1993 – 1998 je možné hodnotiť pozitívne. V zásade išlo o jedinečnú (doposiaľ) akciu humanitárneho charakteru v novodobých dejinách Slovenska, namierenú na presídlenie osôb slovenského pôvodu do historickej vlasti a odstránenie historických krívd minulosti.

⁵⁷ Asistentmi na Ukrajine boli: Andrej Soľanič, Ján Tomeček, Ján Karaffa, Emil Marijančík, Ivan Mačička, Galina Dvorecká, Ján Vasilišin, Jevhenija Kost', Katarína Holovatá, Andrej Figura a Mária Dolinská.

⁵⁸ Podľa údajov Domu zahraničných Slovákov v roku 2001 žilo na Ukrajine okolo 25 000 Slovákov, ktorí sa z tých či iných príčin a za rôznych okolností ocitli na Ukrajine (SME, 14. apríla 2001).

⁵⁹ ŠMIGEL, M. Reoptácia rusínskeho obyvateľstva z Ukrajiny na Slovensko v rokoch 1993 – 1998 a ich začlenenie do sociálno-ekonomických štruktúr Slovenskej republiky v súčasnosti, s. 140-141.

⁶⁰ Je potrebné podčiarknuť, že presídlenci boli rozmiestnení prevažne v regiónoch s najvyššou mierou nezamestnanosti práve v dobe ekonomicko-hospodárskeho poklesu Slovenska v druhej polovici 90. rokov minulého storočia. Reemigranti z prvých turnusov – presídlení v rokoch 1993 – 1995, mali väčšie šance zamestnať sa, oproti tým neskorším (z rokov 1995 – 1998), rozmiestňovaným v chudobnejších okresoch stredného a východného Slovenska. V týchto regiónoch bola situácia so zamestnanosťou zložitá a komplikovanejšia.

⁶¹ Hlavným a najpálčivejším problémom reemigrantov (reoptantov) – „černobyľcov“ bola skutočnosť, že vláda Slovenskej republiky im udelila na území krajiny iba trvalý pobyt. Pravdepodobne túto kľúčovú otázku vláda nedocenila – v podstate postavila ich na jednu úroveň s inými prisťahovalcami (neslovenského pôvodu – emigrantmi a utečencami) na Slovensku. Na porovnanie vláda Českej republiky všetkým presídlencom českého pôvodu z Ukrajiny udelila (ak o to požiadali) české štátne občianstvo prakticky okamžite. Podobne tomu ako to bolo s reemigrantmi („reoptantmi“) zo 60. rokov 20. storočia, aj v tomto prípade zdĺhavé (5 až 7 ročné) vybavovanie štátneho občianstva Slovenskej republiky a záležitosti s tým súvisiacich komplikovalo začleňovanie sa presídlencov do slovenskej spoločnosti a spôsobilo im nemálo zbytočných problémov.

⁶² Stručnú komparáciu situácie presídlených volyňských Čechov v Českej republike a reoptantov na Slovensku v 90. rokoch minulého storočia uvádzajú: VALAŠKOVÁ, N. – POJAROVÁ, T. Přesídlování Čechů, Slováků, Poláků a Němců z bývalého Sovětského svazu do vlasti jejich předku, s. 228-231. Pozri tiež: JANSKÁ, Eva – DRBOHLAV, Dušan. Re-emigration and integration of Volhynian and „Chernobyl“ Czechs in the Czech Republic. In *Acta Universitatis Carolinae: Geographica*, 2001, roč. 36, č. 1, s. 123-131.

⁶³ Podrobnejšie pozri: KRUŠKO, Š. – ŠMIGEL, M. Naši „černobyľci“..., s. 25-42.

Pramene a literatúra:

Archívy:

Štátny archív v Košiciach

- fond Východoslovenský Krajský národný výbor v Košiciach (VsKNV-K) – sekretariát predsedu a Rada KNV Východoslovenského kraja 1960 – 1969.

Súkromný archív Štefana Kruška (Prešov)

Dobová tlač:

Literárny týždenník, 25. februára 1999.

Mladá fronta, 21. apríla 1990.

Národná obroda, 27. decembra 1994.

Nedeľná Pravda, 21. marca 1993.

Нове життя [Nove žytt'a], č. 9/1991.

Nový čas, 10. júna 1993.

Slovenská republika, 13. júna, 20. júna 1997.

SME, 6. apríla 1993 a 14. apríla 2001.

Smena, 22. augusta, 26. augusta, 27. augusta 1992.

Bibliografia:

BOBALIK, Jozef. *Sedem rokov na Severe*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2009.

Dvadsať rokov činnosti. Správa o činnosti Koordinačného výboru reoptantov v SR (1991 – 2016). Prešov : Koordinačného výboru reoptantov v SR, o.z., 2016.

GAJDOŠ, Marián – KONEČNÝ, Stanislav – MUŠINKA, Mikuláš. *Rusíni/Ukrajinci v zrkadle polstoročia. Niektoré aspekty ich vývoja na Slovensku po roku 1945*. Košice – Užhorod : Universum, 1999.

GAJDOŠ, Marián – KONEČNÝ, Stanislav. *K politickému a sociálnoekonomickému postaveniu Rusínov-Ukrajincov na Slovensku v povojnových rokoch*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 1991.

GAJDOŠ, Marián – KONEČNÝ, Stanislav. *Postavenie Rusínov-Ukrajincov na Slovensku v rokoch 1948 – 1953*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994.

GAJDOŠ, Marián – KONEČNÝ, Stanislav. *Ukrajinská menšina na Slovensku ako objekt a subjekt politiky I (1945 – 1953)*. Prešov : Universum, 2013.

GAJDOŠ, Marián – KONEČNÝ, Stanislav. *Ukrajinská menšina na Slovensku ako objekt a subjekt politiky II (1945 – 1953)*. Prešov : Universum, 2014.

GAJDOŠ, Marian (Ed.). *Čo dala – vzala našim rodákovi optácia. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie k 55. výročiu optácie a presídlenia*. Košice – Prešov : Spoločenskovedný ústav SAV, Koordinačný výbor reoptantov, 2002.

HOFMAN, Jiří. Úloha Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel při reemigraci černobylylských krajanů. In *Reemigrace krajanů ze zemí bývalého Sovětského svazu. Sborník příspěvků z konference konané v Jaroměři – Josefově (21. – 22. září 2001)*. Jaroměř : Městské muzeum v Jaroměři, 2002, s. 68-79.

ILJUK, Boris. Československá kulturně-osvětová společnost J. A. Komenského na Ukrajině: vznik, činnost a úloha při návratu černobylylských krajanů do historické vlasti. In *Reemigrace krajanů ze zemí bývalého Sovětského svazu. Sborník příspěvků z konference konané v Jaroměři – Josefově (21. – 22. září 2001)*. Jaroměř : Městské muzeum v Jaroměři, 2002, s. 39-62.

ILJUK, Boris. Návrat volyňských Čechů do vlasti jako motivační faktor reemigrace černobylylských krajanů. In *Zpravodaj Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel*, 2012, č. 9, s. 1-2.

ILJUK, Boris. Začátky hnutí o návrat černobylylských krajanů do historické vlasti. In *Čo dala – vzala našim rodákom optácia. Zborník z medzinárodnej konferencie k 55. výročiu optácie a presídlenia*. Ed. M. Gajdoš. Košice – Prešov : Spoločenskovedný ústav SAV, Koordinačný výbor reoptantov, 2002, s. 72-84.

JANČÁK, Pavel – JANČÁK, Vít. Volyňští a „černobyľští“ Češi. In *Geografické rozhledy*, 2007, roč. 16, 2007, č. 5, s. 6-7.

JANSKÁ, Eva – DRBOHLAV, Dušan. Re-emigration and integration of Volhynian and „Chernobyl“ Czechs in the Czech Republic. In *Acta Universitatis Carolinae: Geographica*, 2001, roč. 36, č. 1, s. 123-131.

KABAČIJ, Roman. Povnennia ukrajinciv Slovaččyny z Volyni v 1960-90 rokach ta joho vplyv na zminu totožnosti reoptantiv. [In Ukrainian] In *Łemkowie, Bojkowie, Rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa. Tom II*. Zielona Góra – Słupsk : Uniwersytet Zielonogórski – Akademia Pomorska, 2009, s. 67-76.

KRUŠKO, Stepan. *Areštanty. Zbirnyk spohadiv, dokumentiv buvšych vjazniv trudovych taboriv ta tjurem z riadiv čechoslovakych pereselenciv-optantiv u SRSR*. Priašiv : Koordynacijnyj komitet reoptantiv, 2003. [In Ukrainian]

KRUŠKO, Stepan. *Optanty. Zbirnyk statej, spohadiv, dokumentiv ta fotohrafij*. Priašiv : Koordynacijnyj komitet reoptantiv, 1997. [In Ukrainian]

KRUŠKO, Štefan. *Domov v cudzine alebo žili sme na Ukrajine*. Prešov : Koordinačný výbor reoptantov v SR, o.z., 2007.

KRUŠKO, Štefan. Vážení účastníci konferencie! Ctení hostia! Šanovní zemeľaky! (diskusný príspevok). In *Reemigrace krajanů ze zemí bývalého Sovětského svazu. Sborník příspěvků z konference konané v Jaroměři – Josefově (21. – 22. září 2001)*. Jaroměř : Městské muzeum v Jaroměři, 2002, s. 133-135.

KRUŠKO, Štefan – ŠMIGEL, Michal. *Naši „černobyľci“. Presídlenie osôb slovenského pôvodu z územia Ukrajiny postihnutého černobyľskou haváriou na Slovensko (1993 – 1998). Problémy adaptácie a integrácie do slovenskej spoločnosti*. Prešov – Banská Bystrica : Koordinačný výbor reoptantov v SR o.z.; Ústav vedy a výskumu UMB, 2008.

KRUŠKO, Štefan a kol. *Encyklopedický slovník presídlenia. Povojnový transfer obyvateľstva v strednej Európe v 40. rokoch so zameraním na presídlenie a optáciu občanov Československa do ZSSR v roku 1947*. Prešov : Koordinačný výbor reoptantov v SR, o.z., 2005.

SERHIJENKO, Tatiana – SJUSKO, Ivan. Problemy optaciji u kontexti sučasnych ukrajinsko-slovakych vidnosyn. [In Ukrainian] In *Čo dala – vzala našim rodákom optácia. Zborník*

z *medzinárodnej vedeckej konferencie k 55. výročiu optácie a presídlenia*. Ed. M. Gajdoš. Košice – Prešov : Spoločenskovedný ústav SAV, Koordinačný výbor reoptantov, 2002, s. 50-57.

SERHIJČUK, Volodymyr. Trahedija ukrajinciv z Čekhoslovaččyny. Dokumenty svidčať. In *Visti z Ukrajiny*, 1993, No 22, s. 10. [In Ukrainian]

ŠÁDOVÁ, Eva. Reemigrace volyňských a „černobylských“ Čechů. In *Menšiny a migranti v České republice*. Praha : Portál, 2001, s. 107-115.

ŠKURLA, Mikuláš. *Odsúdení do raja. Neuveriteľné príbehy na ceste za šťastím*. Svidník, 2004.

ŠMIGEL, Michal. Reoptácia rusínskeho obyvateľstva z Ukrajiny na Slovensko v rokoch 1993 – 1998 a ich začlenenie do sociálno-ekonomických štruktúr Slovenskej republiky v súčasnosti. In *Ethnologia Actualis Slovaca*, 5/2004. *Revue pre výskum etnických spoločenstiev*. Trnava : Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2004, s. 130-142.

ŠMIGEL, Michal – KRUŠKO, Štefan. *Opcia a presídlenie Rusínov do ZSSR (1945 – 1947)*. 2. dopl. a rozšír. vyd. Bratislava : Goralinga, 2011.

ŠMIGEL, Michal – KRUŠKO, Štefan. *Opcia: Proces opcie a presídlenia občanov Československa do ZSSR na základe československo-sovietskej dohody z 10. júla 1946*. Prešov : Koordinačný výbor reoptantov Slovenskej republiky, 2005.

ŠMIGEL, Michal. „Do Sovietskeho zväzu ľahko, späť cesty niet...“ *Situácia slovenských optantov na ukrajinskej Volyni a ich snahy o návrat na Slovensko (1947 – 1968)*. In *Pamäť národa*, 2017, roč. XIII, č. 3, s. 3-26.

VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů III (1945 – 1948)*. Brno : Masarykova univerzita, 2001.

VACULÍK, Jaroslav. *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*. Brno : Masarykova univerzita, 2002.

VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v letech 1945 – 1948*. Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1984.

VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945 – 1950*. Brno : Masarykova univerzita, 1993.

VALAŠKOVÁ, Nad'a – POJAROVÁ, Tereza. Přesídlování Čechů, Slováků, Poláků a Němců z bývalého Sovětského svazu do vlasti jejich předku. In *Český lid*, 2009, roč. 96, č. 3, s. 225-245.

VANAT, Ivan. *Volynska akcija. Obmin naselenniam miž Čechoslovaččynuju i Radianskym Sojuzom navesni 1947 roku*. Priašiv : Sojuz rusyniv-ukrajinciv Slovackoji respubliky, 2001. [In Ukrainian]